

Katarzyna Kowalska

Parco Museo Jalari jako obiekt zainteresowania turystyki kulturowej

*„A Sycylia była zawsze dla mnie ziemią
ureczywistnień.
To, co było bajką, co było marzeniem,
co było niemożliwością,
tak jakoś zwyczajnie realizowało
się właśnie tutaj,
w tym ogrodzie, na tej ziemi”
(Jarosław Iwaszkiewicz, Ogrody)*

Słowa kluczowe: turystyka kulturowa, Parco Museo Jalari.

Streszczenie:

Problematyka niniejszego artykułu koncentruje się wokół prywatnego muzeum o niezwykle hybrydycznym charakterze, Parco Museo Jalari, jako przykładu recepcji dziedzictwa kulturowego Sycylii i jego rozumienia. Trinakria, wraz z całym jej bagażem, historycznym, kulturowym oraz przyrodniczo-klimatycznym, od wieków była cenioną destynacją podróży edukacyjnych i artystycznych. Faktory te kształtowały także świadomość Sycylijczyków, wpływając w znaczny sposób na rozumienie swojej tożsamości oraz dróg jej wyrażania. Przeprowadzona analiza struktury parku, losów jego powstania oraz prowadzonej w nim działalności wystawienniczej oraz festiwalowej ukazuje sposób w jaki odbija on losy oraz kulturę wyspy, jak samo definiuje się a także na ile odpowiada na potrzeby różnego typu turystów kulturowych. Punktem wyjścia refleksji jest próba uchwycenia sycylijskiej odrębności, odbijającej się w relacjach z podróży wielkich tego świata a także w meandrach historii. Następnie, po wprowadzeniu w kontekst muzealny Jalari, zaprezentowana zostanie sylwetka parku: historii, struktury i działalności. Podsumowanie natomiast naświetli zakres realizacji postulatów teoretycznych, ich przydatność dla ochrony kultury regionu i jej promowania, a także wartość oferty parku w kontekście turystyki kulturowej. Z racji braku tekstów w języku polskim, poświęconych temu obiektowi głównym celem artykułu jest przybliżenie idei, etapów powstawania oraz sposobu funkcjonowania parku polskim badaczom turystyki kulturowej, w tym muzealnej oraz zainteresowanym polskim czytelnikom.

Wstęp

Bogactwo dziedzictwa kulturowego Sycylii, które odbija się zarówno w zachowanych artefaktach kultury materialnej jak i treściach symbolicznych, jest niewątpliwie, obok dogodnego położenia geograficznego, połączonego z wyjątkowymi walorami klimatyczno - przyrodniczymi, przyczyną oraz podstawą prężnie rozwijającego się turystyki i wieloaspektowej eksploracji tego autonomicznego regionu Włoch. Znacząca w kontekście rozwoju turystycznego Trinacrii jest również samoświadomość Sycylijczyków, bazująca na silnym poczuciu odrębności i tożsamości etnicznej¹, która jednak, w wyniku licznych,

---

¹ Różnorodne koncepcje tożsamości były przedmiotem humanistycznej refleksji teoretycznej, por m.in. Jenkins J., *Rethinking ethnicity: Identity Categorization and Power. Arguments and Explorations*, 1997. Podążam drogą myślową Sławoja Szynkiewicza, według którego grupa etniczna to „grupa deklaruująca wspólnotę odziedziczonej i specyficznej kultury, mająca zdolność upowszechniania tego przeświadczenia i na tej podstawie uznająca własną odrębność w otaczającym świecie” [Szynkiewicz 1996, s. 320.

powodowanych dziejową koniecznością lub dobrowolnych kontaktów międzynarodowych, jest połączona z otwartością na inność oraz gościnnością².

Podstawą niniejszego tekstu jest analiza wybranych sposobów przechowywania i upowszechniania dóbr kulturowych przez Sycylińczyków, mocnych i słabych stron owych projektów oraz ich znaczenia czy przydatność dla rozwoju turystyki kulturowej w tym regionie. Istotne jest uwzględnienie historycznych źródeł synkretyzmu kulturowego wyspy i jego natężenia, którego struktura ulegała i wciąż ulega licznym przeobrażeniom. Ponadto istotnym kryterium staje się w tym wypadku zorientowanie lokalne placówki Parco Museo Jalari, będącej terenem badawczym oraz egzemplifikacją dla poniższego wywodu. Informacje zaczerpnięte zostały z różnorodnych, dostępnych źródeł, takich jak artykuły i notatki prasowe w języku włoskim na temat parku, dokumenty regulujące jego status prawny, materiały informacyjne i wydawnictwa zwarte wydane pod jego skrzydłami. Niezwykle pomocne były także przeprowadzone rozmowy z założycielem parku, Mariano Pietrinim, a także z jego synem Nino Pietrinim, który obecnie zajmuje się z ramienia stowarzyszenia Jalari zarządzaniem placówką. Poza pytaniami o historię powstania i rozwoju parku, kluczowe były także pobudki dla realizacji poszczególnych projektów i ich związek z kulturą i tradycją regionu. Za równie istotny uważam personalny udział w organizowanych corocznie przez Park wydarzeniach kulturalnych, które w sposób kompleksowy i twórczy realizują założenia statutowe.

1. Ziemia urzeczywistnień. Sycylia jako destynacja podróży o podłożu kulturowym

Motyw odrębności Sycylii i jej kulturowego zróżnicowania na tle Włoch jak i całego Starego Kontynentu znajduje odzwierciedlenie w wielu refleksjach, listach wybitnych polityków, zapiskach z podróży myślicieli oraz artystów na przestrzeni wieków. Starożytny rozdział jej historii wzbogacają dokumenty świadczące o niezwykłym uroku wyspy i wrażeniu jakie wywierała na ludzi wielkiej polityki. Pełen podziwu dla miejscowych obyczajów jak i uporczywość mieszkańców był m.in. Cyncero. Również Fryderykowi I i Rogerowi von Hohenstaufen, królowi Sycylii od 1198 roku, przypisuje się sentencję, będącą kwintesencją dumy twórcy ze swego dzieła: *Gdyby Bóg zobaczył moje królestwo Sycylii, nie wybrałby Palestyny*. [Zralek 2003, s. 7] Niezwykle istotne wydaje się tu podkreślenie pierwiastka kreacyjnego, wskazującego na kulturę właśnie, jako konstrukt człowieka, a nie na bogactwo naturalne.

Wyspa wpisuje się również w wielowiekową tradycję podróży edukacyjnych elity społecznej oraz intelektualnej Europy. Bezinteresownym piewcą jej piękna był m.in. wieszcz niemieckiego romantyzmu J. W. Goethe, który, odkrył ją w 1787 roku, tak pisał w jednym z listów do matki: „Italia bez Sycylii nie pozostawia śladu w duszy: tu jest klucz do wszystkiego” [Trevelyan 1981, s.155]. Poprzez poznanie historii i kultury Sycylii (czy chociażby próbę takiego) wiedzie więc droga ku interpretacji i rozumieniu społeczno – kulturowej mapy całego kraju. Do klasyki powstałego w wyniku tych peregrynacji piśmiennictwa, podkreślającego znaczenie Trinakrii, należą monumentalne w zamyśle twórczym i klasyczne już w swej formie *Obrazy Włoch* rosyjskiego arystokraty i historyka sztuki, Pawła Muratowa, któremu również przypisuje się ogromne zasługi na polu badań kultury i sztuki Italii oraz jej popularyzacji [Muratow 1988].

Sycylia, jako kierunek podróźniczy, ma długą tradycję także w polskim piśmiennictwie literackim i paraliterackim. Kanoniczny już zbiór tekstów inauguruje list-dziennik Zygmunta Krasińskiego „*Z Sycylijskiej podróży kart kilka*” [Krasiński 1912], poprzez *Podróż do Włoch, Sycylii i Malty* Michała Wiszniewskiego [Wiszniewski 1848], „*Książkę o Sycylii*” Jarosława

² Odzwierciedlają to niektóre z sycylijskich przysłów jak chociażby: „Unni manciunu dui manciunu tri (gdzie je dwóch tam może zjeść i trzech) czy też popularne w całym kraju powiedzenie: „L’ospite e sacro” (gość jest święty).

Iwaszkiewicza [Iwaszkiewicz 2002], aż po opowiadania sycylijskie Gustawa Herlinga Grudzińskiego [Rzeczpospolita 2000, s.D-2]. Przytoczone tytuły nie wyczerpują bogactwa twórczości poświęconej Sycylii czy też spotkaniem z jej kulturą inspirowanej, ukazują jedynie stosunek „przybyszów” do eksplorowanej krainy, w którym oprócz zachwyty dla jej naturalnej malowniczości dominuje głęboki podziw dla sięgającej korzeniami w prehistorię, wielonarodowej kultury, która jest rzeczywistym i podstawowym motywem dla podjęcia podróży. Sycylijskie peregrynacje o podłożu kulturowym stanowią załączek uprawianej dziś na szerszą już skalę turystyki kulturowej.

1.2 Zarys dziejów Sycylii

Pozostałości po pierwszych plemionach, które zaczęły osiedlać się na wyspie prawdopodobnie około 20-16 wieków przed naszą erą, dziś najwidoczniejsze są w nazwach założonych przez nie miast i w nazwach krain geograficznych. Jak podaje Zralek, Sykulowie przybyli około XIII p.n.e. z południowych Włoch i częściowo wyparli mieszkających już na wyspie Sykanów, pochodzących prawdopodobnie z półwyspu Iberyjskiego. Nazwa Sycylii bierze swój początek właśnie od jednego z plemion (Sikelia, Sikana). Również dzisiejsze Adrano nazwę swoją zawdzięcza czczonemu przez plemię bożkowi. Wyraz Etna zaś pochodzi z języka Sykulów. Północny zachód wyspy z kolei, zamieszkiwała ponadto grupa Elymów, pochodząca z Azji Mniejszej, których świadectwem obecności jest m.in. cmentarzysko kamienne Pantalice [Zralek 2003, s.20-40].

Mniej więcej w tym samym czasie na wyspę przybyli Fenicjanie i Grecy. O ile pierwsi szukali tu rynku zbytu dla swych towarów, to drudzy upatrywali w Sycylii dogodnie miejsce na domostwa i gospodarstwa. Owe różniące się znacznie od siebie strategie owocują rozwojem fenickich miast-portów na wybrzeżach oraz greckich osad rolniczych. Zapamiętałe boje o Sycylię Kartaginy z Grekami zakończyło ostatecznie przejęcie wyspy przez... Rzymian, którzy utrzymali ją, jako swoje pierwsze zamorskie terytorium, aż do upadku zachodniej części swego imperium w V w. Epokę rzymską w dziejach wyspy znaczą daty kolejnych wojen punickich z Kartaginą o dominację, powstań niewolników, wojen domowych. Dalsze losy wyspy charakteryzują najazdy Wandalów, Bizantyjczyków, Arabów, Normanów, rządy kolejnych dynastii: Hohenstaufów, Aragończyków, Habsburgów, Burbonów, aż do rozpoczęcia scalania kraju w 1860 roku, kiedy to Giuseppe Garibaldi zajął cały obszar południowego królestwa i stąd rozpoczął swój marsz do zjednoczenia całych Włoch. W 1869 roku Włochy zaistniały także jako państwo kolonialne, nabywając od miejscowego sułtana tereny nad Zatoką Assai w basenie Morza Czerwonego, a następnie zdobyły zwierzchnictwo nad Erytreą, ustanawiając ją swą kolonią w 1882. Próba zdobycia Etiopii zakończyła się niepowodzeniem, lecz już 15 lat później w wyniku wojny z Turcją Włochy zyskały Trypolis i Cyrenajkę. Czas pierwszej wojny światowej, znaczony początkową neutralnością, następnie wypowiedzeniem wojny Austrii i Niemcom, zaowocował na mocy Traktatu Wersalskiego uzyskaniem południowego Tyrolu, Trydentu i Triestu oraz kilku wysp Morza Adriatyckiego. Kolejne etapy to zajęcie Rzymu przez faszystów z Benito Mussolinim na czele, podbój Etiopii, Albanii oraz przystąpienie do wojny po stronie Niemiec. Niepowodzenia w Afryce 1941-1943 oraz inwazja aliancka na Sycylii w 1943, spowodowały zmierzch rządów Mussoliniego, przystąpienie nowego rządu do wojny przeciwko Niemcom. Po wojnie w 1946 odbyły się wybory parlamentarne oraz referendum, w którym większość Włochów opowiedziała się za republiką (konstytucja weszła w życie 1 stycznia 1948). [Zralek 2003, s.42-43]

1.3 Wpływy kulturowe

Ze względu na charakter osadnictwa, a także cechy etniczne czy religię, różnorodnie przebiegały także kontakty międzykulturowe, których rozpiętość sięgała pokojowej koegzystencji i krwawo tłumionych powstań (jak np. powstanie Sykanów pod wodzą Duketiosa z Netum), tolerancji religijnej i fanatyzmu (np. po przegranej chrześcijan w 902 pod Taorminą obłożeni oni zostali podatkami, i zobowiązani do ustępowania drogi muzułmanom i wstawania na ich widok). Do historii przeszły rządy Normanów, wyprzedzające swe czasy otwartością na zróżnicowanie kulturowe (w opinii niektórych podyktowane to było jedynie względami praktycznymi). Do religijnego aspektu owej tolerancji króla Rogera II- ego odwoływał się m.in. Muratow przywołując słowa Ibn Dzubajra: „*Gdy pewnego razu nastąpiło trzęsienie ziemi, w pałacu królewskim rozległy się przerażone głosy wzywające Allacha. Ale król usłyszawszy to, rzekł tylko: "Niech każdy modli się to tego Boga, któremu służy. Kto wierzy w swojego Boga ma duszę spokojną"*. [Zralek 2003, s. 2003].

Niezmiernie rozległe są również wpływy kulturowe, polegające już nie na bezpośrednich kontaktach różnorodnych grup etnicznych i narodowych, ale na recepcji dziedzictwa i asymilacji wzorców, prawnych, administracyjnych, rolniczych, architektonicznych czy artystycznych. I tak np. Normanowie zbudowali swój system administracyjny na wzorach arabskich i bizantyjskich. Arabom Sycylia zawdzięcza wzbogacenie lokalnego rzemiosła ceramicznego z którego słyną miasta takie jak Caltagirone czy innych architektonicznych motywów zdobniczych wyróżniających zabudowę sycylijskich miast. Liczne muzea archeologiczne Agrigentu, Palermo i Syrakuz przynoszą coraz to nowe świadectwa bytności Greków i Rzymian. O bogactwie kulturowym Sycylii świadczy właśnie, kultura rozumiana jako całość, na wzorcach tych zbudowana lub z nich czerpiąca. Jej częścią, dziś szczególnie chronioną ze względu na wypieranie jej przez nowoczesne wzorce życia, kapitalizm czy globalizację, jest tradycyjna kultura ludu sycylijskiego.

Właśnie ze względu na historyczną i kulturową odrębność wyspy, na mocy konstytucji z 15 maja 1946 roku uznano ją (razem z wyspami Liparyjskimi, Egadami, Wyspami Pelagijskimi i Pantellerią) za jeden z 20 regionów autonomicznych Włoch. W jego skład wchodzi dziewięć prowincji. Są to: Palermo, Katania, Mesyna, Syrakuzy, Trapami, Ragesa, Agrigento, Enna i Caltanissetta. Zgodnie ze statutem regionu, autonomia obejmuje takie sektory jak: rolnictwo, przemysł, handel, rybołówstwo, wody publiczne oraz turystykę, której promocją, organizacją i monitorowaniem w całym regionie, zajmuje się ministerstwo turystyki sportu i rekreacji, rozgałęziając się ponadto na poszczególne prowincje, również autonomicznie decyzyjnie pod wieloma względami³.

Bogactwo kulturowe Sycylii, będące poniekąd spadkiem po latach dominacji, podbojów i wpływów oraz mieszania się nacji i sposobów życia, stanowi niezwykle żywotne, potencjalne źródło dla turystyki kulturowej, która „obejmuje zarówno wytwory kultury z przeszłości jak i wytwory kultury współczesnej oraz sposoby życia danych grup ludzi lub regionów; obejmuje turystykę zorientowaną na dziedzictwo kultury oraz turystykę zorientowaną na sztukę. Przez pojęcie turystyki kulturowej rozumie się tutaj „grupowe lub indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury (...) jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o jej podjęciu lub wzięciu w niej udziału [Mikos v. Rohrscheidt 2008, s.31]. Nie wszystkie dobra kultury stają się jednak przedmiotem tejże turystyki. Aby ją wytworzyć niezbędne są, poza oczywistym istnieniem dziedzictwa kulturowego, także inicjatywy ją wspierające czy budujące. Zaliczamy do nich m.in. wszelkiego rodzaju placówki, stawiające sobie za cel

³ Por statut Sycylii: www.pti.regione.sicilia.it/portal/page/portal/PIR_PORTALE/PIR_Statutoregionale

ochronę oraz upowszechnianie owego dziedzictwa (np. muzea) a także ich atrakcyjność dla turysty kulturowego.

1.4 Muzea sycylijskie - wprowadzenie

Muzea sycylijskie, ze względu na ich sytuację prawną oraz rozpoznawalność przez władze, można podzielić na państwowe oraz prywatne, przy czym tych pierwszych jest zdecydowanie mniej, mają też bardziej mainstreamowy charakter, co w przypadku Sycylii oznacza orientację archeologiczną (nastawienie na prehistorię wyspy) bądź artystyczną. Wartość muzeów prywatnych leży przede wszystkim w twórczej inwencji, pomysłowości realizatorów, w kontekście których muzea państwowe jawią się raczej jako statyczne. Istotnym czynnikiem są również finanse. Brak wsparcia finansowego muzeów prywatnych jak i konieczność szukania źródeł utrzymania, oprócz kwestii problematycznej może być także (a często jest tak w istocie) czynnikiem aktywizującym. Za przykład może tu posłużyć porównanie dwóch muzeów znajdujących się w Barcellonie Pozzo di Gotto – Muzeum etnohistorycznego „Nello Cassata” oraz Parco Museo Jalari, będącego przedmiotem niniejszego tekstu. Pierwsze z wymienionych jest placówką publiczną, regularnie korzystającą z finansowego wsparcia władz. Uznane budzi wzorowe utrzymanie kolekcji (wszystkie urządzenia mechaniczne są sprawne technicznie!) i jej opracowanie. Muzeum jednak nie wykazuje żadnej aktywności poza podstawową rolę muzeum, a mianowicie gromadzeniem, konserwowaniem i udostępnianiem eksponatów dla zwiedzających. Jalari natomiast przy niedostatkach w kolekcji, wykazuje dynamiczną i różnorodną aktywność zarówno edukacyjną jak i festiwalową, której myślą przewodnią jest włączanie do aktywnego uczestnictwa w kulturze, a nie tylko biernego jej konsumowania.

Zdj. 1 Muzea etnoantropologiczne w prowincji Mesyna (źródło: oficjalna strona prowincji Mesyna: www.useietnomessinesi.it) w tym Parco Museo Jalari w Barcellonie Pozzo di Gotto.

2 Parco Museo Jalari – studium przypadku nowoczesnego sycylijskiego muzeum

Parko Museo Jalari położony jest w górach Pelorytańskich, kilka kilometrów od Barcellony Pozzo di Gotto. Z najwyższego punktu rozciąga się widok na wzniesienie Tindari, mocny punkt turystyczny prowincji, położony kilka kilometrów dalej. Łącznie park zajmuje powierzchnię ok. 35 hektarów i jest wciąż sukcesywnie rozbudowywany od momentu swego powstania w 1972 roku. Swą nazwę placówka zawdzięcza arabskiej nazwie regionu, która oznacza „świecący kamień”. Kamień jest również jednym z głównych budulców, zarówno elementów architektonicznych jak i rzeźb zdobiących poszczególne aleje parku.

Zdj. 2 Widok ogólny – Jalari (źródło: zdjęcie z archiwum Jalari)

Dość synkretyczna idea założycieli parku, uwidaczniająca się w jego hybrydycznym charakterze, przynosi także różnorodne jego obrazy we włoskiej jak i zagranicznej prasie i publikacjach dotyczących ruchu turystycznego z lat 1995 - 2010. I tak np. w przewodniku po Włoszech *Viviparchi* z 2010, który wzmiankuje tylko 4 parki

sycylijskie, jest on, przede wszystkim parkiem rozrywki, nastawionym na aktywną turystykę rodzinną. Taka optyka jest także możliwa dzięki solidnej bazie noclegowej oraz kulinarnej a także przyjaznej przestrzeni dla dzieci. *Farm Holiday* serwuje popularne na Sycylii potrawy, przygotowywane z miejscowych składników, a sam park – kolekcja etnograficzna oraz serpenty malowniczych alejek – dostarcza wrażeń. Turystyka muzealna nie jest więc jedyną dostępną formą spędzania wolnego czasu w Parku.

Agroturismo di Sicilia z roku 2007 z kolei charakteryzuje park jako obiekt przede wszystkim agroturystyczny z bogatą podstawą kulturową. Motywacją jest bioarchitektoniczna, kamienna zabudowa parku, wkomponowana w naturalne środowisko obfitujące w chronione gatunki roślin i zwierząt jak np. gatunek sowy *gufo peale*.

Capo Pelora. Cosa, com, dove, quanto a Messina e Provincia z 1999 roku, wymienia z kolei placówkę, jako wartościowe muzeum warte odwiedzenia w mieście Barcellona Pozzo di Gotto. Istotne są też teksty nastawione na etnograficzny aspekt działalności parku i właśnie jego orientację muzealną, przewodniki, które charakteryzują obiekt przede wszystkim jako instytucję kulturalną. I tak oficjalna strona internetowa prowincji Mesyna, obok 26 innych muzeów, wymienia także Parco Museo Jalari, jako muzeum etnograficzne. [www.provincia.messina.it/il_territorio/rete-museale/default.aspx]

Statut Stowarzyszenia Jalari, przez które park jest zarządzany od 1994 roku, na rzecz którego właściciele zrzekli się władzy decyzyjnej i administracyjnej, jako główne zadanie wyznacza sobie apolityczną, nie nastawioną na zysk działalność upowszechniającą lokalne dziedzictwo kultury i sztuki; gromadzenie, zabezpieczanie i upowszechnianie zbiorów dla zwiedzających a także działalność edukacyjną. Nie znalazł się jednak w statusie zapis o naukowym opracowaniu zbiorów ani o działalności wydawniczej, stąd też działalność taka nie jest prowadzona w sposób znamionujący naukową systematyczność. [*Oryginał statusu Stowarzyszenia Jalari*, 19. 07. 2004]

Jedyną próbą pobieżnego chociażby scharakteryzowania kolekcji i objęcia jej jakimkolwiek opisem jest publikacja broszurowa „*Sogno e Realita – proverbi siciliani nelle botteghe etnografiche del Parco Museo Jalari* z roku 2006, ujmująca dość ogólnie zawartość i pochodzenie 42 tradycyjnych warsztatów rzemieślniczych, znajdujących się na terenie parku. Brak fachowego opracowania kolekcji niesie za sobą zagrożenie, nie tylko nieporządku, ale także ubytków merytorycznych. Niestety na dzień dzisiejszy Park nie jest w stanie ponieść kosztów przeprowadzenia takiego przedsięwzięcia. [*Sogno e Realita* 2006]

Park publikuje również różnego rodzaju foldery oraz broszury z ogólnymi informacjami na temat struktury parku i jego misji dla zwiedzających. Do najważniejszych publikacji należy książka „*Dialogo con la pietre*”, wydana w 1998, autorstwa Mariano Pietrini, będąca historycznym i ideowym wprowadzeniem w działalność i zadania Parco Museo. Ogniskuje się ona na charakterystyce regionu oraz bogatych związkach struktury parku, jego architektury oraz eksponatów, z historią i kulturą prowincji. Charakterystyczna dla całej

publikacji jest wysoka temperatura emocjonalna, wynikająca z głębokiego przywiązania do tradycji ziemi ojczystej oraz świadomości zagrożeń kultury ojców. Lokalny patriotyzm, zamiłowanie do sztuki i kultury tradycyjnej były też głównymi motorami budowy parku. Droga od idei do realizacji obrazuje również silną pozycję i wartość przypisywaną rodzinie sycylijskiej [Pietrini 1998]

Zdj.3 Niektóre publikacje Jalari (zdjęcie własne)

2.1 Powstanie i struktura Parco Museo Jalari

„Jalari zrodziło się z gniewu, dumy i miłości, które cechuje każdego Sycylijczyka oraz ze świadomości piękna i potencjału swojej ziemi.”
(Salvatore Pietrini)

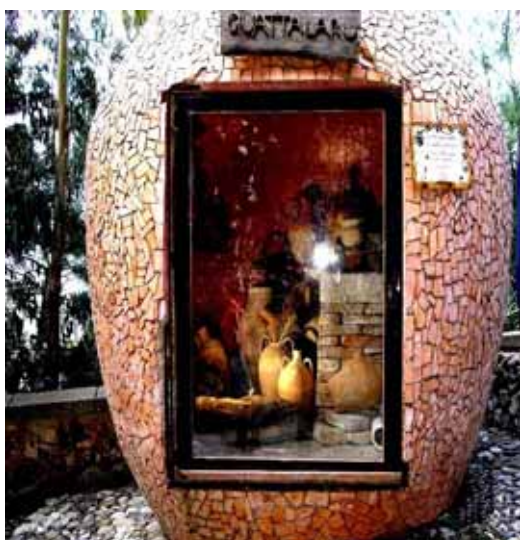
Richard Handler, analizując znaczenie kulturowej spuścizny, uogólniając, wykazuje, iż tożsamość zarówno ta kulturowa jak i indywidualna zakłada z góry konieczność kolekcjonowania, gromadzenia dóbr arbitralnie systematyzowanych według wartości i znaczenia, co jest warunkiem „posiadania kultury” [Clifford 2000, s. 235]. Dla braci Salvatore i Mariano z kolei, oraz wspierających ich rodzin Pietrini i Giorgianni, kategorią o największej wartości była kultura ojców, będąca w zaniku już za czasów dzieciństwa chłopców, w latach pięćdziesiątych. Od pokoleń bowiem rodzina Pietrini zajmowała się uprawą i handlem owocami cytrusowymi, które stanowiły jeden z głównych źródeł utrzymania wielu sycylijskich rodzin. Jak wspomina Mariano Pietrini, pomysłodawca oraz inicjator pierwszych prac ku tworzeniu parku:

„Kiedy myślę o przeszłości wszystko było harmonijne: stuk kowalskiego młota, piosenka woźnicy, pieśni śpiewane przy przetwarzaniu owoców cytrusowych, śpiewy krośniarek, długie wieczory przy koksowniku” [Pietrini 1998].

Ten nauczyciel matematyki i księgowy z zawodu, z zamiłowania malarz i rzeźbiarz, rozpoczął kolekcjonowanie artefaktów kultury sycylijskiej w 1972 roku, włączając w ten proces także dzieci i młodzież szkolną a także ich rodziny, prosząc o dostarczanie przedmiotów związanych z ginącymi zawodami. Wiele rodzin było w posiadaniu narzędzi i przedmiotów, które jeszcze do niedawna były wykorzystywane w gospodarstwach domowych. Do dziś, liczącą ponad 15 tysięcy obiektów kolekcję dominują zabytki kultury materialnej (nie licząc niewielkich zbiorów audiowizualnych oraz kolekcji przysłów sycylijskich), szczególnie rzemieślnicze np. narzędzia pracy przedstawiciele poszczególnych profesji. Zostały one rozmieszczone w parku według klucza tematycznego, w 42 stworzonych do tego celu warsztatach. Ich rozkład jest połączeniem koncepcji naśladowania funkcjonowania przedmiotów w naturalnym kontekście, kiedy to składały się one na przestrzeń domową oraz zawodową, oraz metody kreacyjnej. Z jednej strony dominuje

dbałość o jak największą naturalność i realizm w ułożeniu eksponatów. Nie są one więc do niczego przytwierdzone czy unieruchomione, ale leżą czy stoją swobodnie jak gdyby gotowe do dalszego pełnienia swych funkcji. Poszczególne warsztaty opatrzone zostały także dwujęzycznym sycylijsko - włoskim szyldem, np.: krośniarski (U Tilaru/ Il Telaio) , kowalski (U Ferrascechi/ Il Maniscalco) czy krawiecki (U Sattu/ Il Sarto). Zabudowa, architektura warsztatów jak i innych obiektów architektonicznych wykracza poza klucz mimetyczny, ogniskujący się na jak najwierniejszym przechowaniu kultury tradycyjnej, a sięga twórczego przetworzenia i kompilacji jej wątków.

Według zasady nieskrępowanej inwencji twórczej, w której symbolicznie łączą się odniesienia do mitologii, historii regionu czy uniwersalnej kondycji ludzkiej, zaprojektowane zostały aleje, zdobione kamiennymi rzeźbami autorstwa Mariano Pietrini. Proste kamienne formy, o naśladującej naturę falistej linii, odwołują się m.in. do trójczłonowego symbolu trinacrii, bogów i bóstw greckich związanych z Sycylią, takich jak np. Wenera, Eol czy Dionizos a także lokalnej historii miasta (np. 11 tradycyjnych profesji Barcellony odzwierciedlanych przez „piazza deincorti – plac spotkania otoczony 11 toma fontannami).

Zdj.4 Jedna z fantastycznych form parku

Zdj.5 Jeden z warsztatów rzemieślniczych (zdj. własne)

Zdj.6 Gabinet fryzjerski

Zdj.7 Warsztat kowalski (źródło: archiwum Jalari)

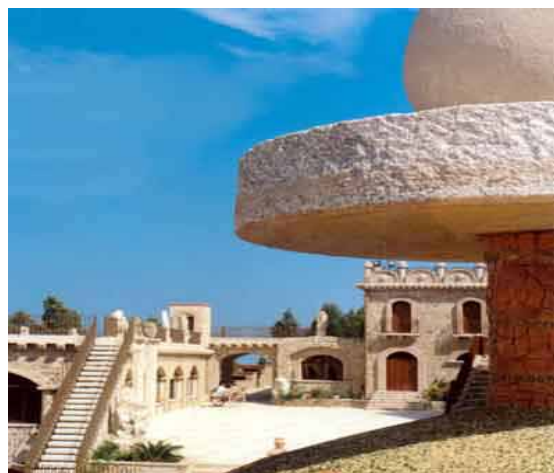
Zdj.8 Działający młyn wodny

Zdj.9 Warsztat krawiecki
(źródło: zdj. z archiwum Jalari)

Ideologicznym punktem wyjścia dla rozwiązań architektonicznych z kolei była twórcza kompilacja różnorodnych stylów, które dominowały na wyspie podczas poszczególnych podbojów, najazdów i przewrotów. I tak wpływy greckie wyznacza linia kolumn, sklepienia budynków naśladują arabskie kopuły. Widoczne są także inspiracje dworską zabudową Burbońską a także Normañskimi zamkami. Ponadto do budowy wykorzystane zostały naturalne surowce wtórne, takie jak kamień, glina czy drewno oraz przedmioty mające bogate konotacje kulturowe jak np. koło młyńskie, które jeszcze kilkadziesiąt lat temu było elementem pejzażu dziś już niemożliwym do zobaczenia.

Zdj.10 Il centro congressi (zdjęcie własne)

Zdj.11 Koło młyńskie jako element Architektoniczny
(arch. Jalari)

2.2 Próba oceny parku ze względu na jego znaczenie dla turystyki kulturowej

Ów hybrydyczny charakter parku, poza chaosem klasyfikacyjnym który wywołuje, jest również największą zaletą, czyniąc jego ofertę niezwykle rozległą, dostosowaną do oczekiwań odwiedzających, którzy uprawiają różnorodne, w zależności od potrzeb, formy turystyki kulturowej. Ze względu na jej główny przedmiot zainteresowania dzieli się ona na trzy główne gałęzie: 1) turystykę kultury wysokiej 2) turystykę edukacyjną oraz 3) powszechną turystykę kulturową. Te z kolei dzielą się na ściśle wyspecjalizowane typy. I tak, typ pierwszy obejmuje turystykę dziedzictwa kulturowego, muzealną, literacką oraz eventową (zorientowaną na kulturę wysoką); typ drugi zawiera w sobie podróże studyjne, tematyczne, językowe oraz seminaryjne; gałąź trzecia natomiast, ogniskuje się wokół turystyki miejskiej, wiejsko-kulturowej, etnicznej, turystyki obiektów militarnych, przemysłowych i

technicznych, turystyki żywej historii, eventów kultury popularnej, turystyki egzotycznej, religijnej i pielgrzymkowej, kulinarnej, hobbystycznej i regionalnej [A. Mikos von Rohrscheidt, 2008, s. 52n].

Parco Museo Jalari w swej ofercie zwraca się do przedstawicieli preferujących wszystkie trzy typy zwiedzania.

Główny jej zrząd stanowi turystyka muzealna oraz eventowa (grupa 1). Zwiedzający nastawieni na turystykę muzealną mogą mieć jednak ambiwalentne odczucia. O ile imponujący jest rozkład kolekcji w różnorodnych warsztatach oraz jej zawartość, to jednak do niewątpliwych niedostatków należy brak naukowej opieki nad eksponatami, ich metodycznego opracowania i skatalogowania, co może powodować niedosyt wiedzy. Brak też nowoczesnych, angażujących multimedia rozwiązań wystawienniczych. Do niewątpliwych plusów natomiast należy brak wszystkich zakłóceń o których pisze Clair: „Przyjemność zwiedzania muzeum zamieniła się ostatecznie w mękę: niekończąca się kolejka, a potem tłum, zamęt, tumult. Zamiast raj – piekielny hałas i za chwilę szum w uszach, jak w poczekalni lub pomieszczeniu za szybą basenu. Do tego kolejna tortura, czyli bliskość „innych”, stłoczona ludzka zbieranina (...) [Dąbrowski 2010].

Turystyka eventowa z kolei, ma liczne i różnorodne reprezentacje. Sierpień i wrzesień to okres najważniejszych festiwali organizowanych przez Jalari a mianowicie *Espressivamente*, *Jalari in Corto* oraz *Festa vandelmmia*.

Espressivamente jest, organizowanym rokrocznie od 2004 roku, festiwalem artystycznym na wolnym powietrzu, będącym kompilacją elementów sztuki ulicy i muzycznych. W tym czasie Jalari gości muzyków folkowych, trupy parateatralne i cyrkowe jak i niezależnych artystów z całych Włoch i z zagranicy. Idea przyświecająca organizatorom to wymiana treści kulturowych pomiędzy uczestnikami poprzez muzykę, taniec i śpiew a także promocja regionu i parku.

Zdj. 14,15 *Espressivamente* (źródło: archiwum Jalari)

Jalari in Corto z kolei to międzynarodowy festiwal filmowy organizowany od 2004 roku, mający na celu promocję sztuki krótkiego metrażu. Autorzy mogą nadsyłać prace w języku włoskim, angielskim lub do specjalnie wyodrębnionej grupy filmów szkolnych. Nagrody są przyznawane w następujących kategoriach: Najlepszy film, Zdjęcia, Aktor oraz Nagroda Publiczności. Twórcy krótkich (do 20 minut) filmów fabularnych przez kilka dni mają okazję, nie tylko do zaprezentowania swego dorobku i obejrzenia dzieł innych artystów, ale także nawiązania kontaktów i wymiany doświadczeń.

Wydarzeniem, mającym w przeszłości stricte lokalny charakter, w którym uczestniczyła cała społeczność, jest Festa della Vandemmia, obchodzona w parku hucznie i żywiłowo. Czas zbiorów winorośli na Sycylii, będącej istotnym czynnikiem kulturowym i ekonomicznym, jak również okazją do przyjacielskich spotkań i biesiad, dziś upamiętniany jest poprzez pokaz tradycyjnego tłoczenia winogron, koncerty folkowe oraz prezentację miejscowych produktów.

Poszczególne eventy, adresowane do międzynarodowej publiczności, przyciągają zarówno miłośników tradycji, kultury i sztuki sycylijskiej (Festa Della Vandemmia) fanów kina (Jalari In Corto) oraz muzyki folkowej, teatru i sztuki ulicy (Espressivamente). Jest to jednocześnie najbardziej znana w regionie forma działalności parku ze względu na duże zainteresowanie gazet sycylijskich⁴ oraz lokalnych informatorów eventowych.

Działalność edukacyjna parku realizuje się również wielopłaszczyznowo. Poza zwykłym zwiedzaniem oferuje także szereg różnorodnych bloków edukacyjnych dla dzieci i młodzieży, szczególnie w ciągu roku szkolnego, przybierających formę lekcji muzealnych bądź warsztatów z dziedziny rękodzieła ludowego (np. warsztaty ceramiczne, plecionkarskie, kulinarne), muzyki i sztuki sycylijskiej. Wycieczki szkolne młodzieży włoskiej pochodzą z większości regionów Sycylii a także z Kalabrii z północnych Włoch. Nawet jeśli park jest zamknięty dla zwiedzających, grupy szkolne mogą go odwiedzić rezerwując wcześniej termin. Jalari stanowi także zaplecze wizyt studyjnych, będących elementem programów przewidzianych dla przedstawicieli branży turystycznej czy innych branż biznesowych. Predestynuje go do tego, także solidna baza noclegowa, konferencyjna oraz kulinarna. Przewodnicy po parku mówią ponadto w kilku językach europejskich, co pogłębia otwarcie na turystę z zagranicy. Z dokumentacji prowadzonej przez sekretariat wynika znaczny wzrost w ostatnich latach liczby odwiedzających z zagranicy, z europejskich krajów takich jak Niemcy, Francja, Hiszpania, Kraje Beneluksu oraz Polska, czy Azjatyckich reprezentowanych głównie przez Japonię.

Zdj.12, 13 Kurs lepienia z gliny dla dzieci (zdjęcia własne 06.2010)

Do najlepiej reprezentowanych kategorii trzeciego typu należy niewątpliwie turystyka regionalna. Lokalne zorientowanie placówki a także przechowywane eksponaty związane z sycylijską przeszłością, tradycyjnymi zawodami i zajęciami, eventy promujące sycylijską muzykę, czynią Jalari idealnym punktem docelowym turysty zorientowanego na ten typ zwiedzania.

Podkreślić przy tym należy fakt zaangażowania młodych w działalność parku, polegającą nie tylko na organizacji eventów, ale także na budowaniu sieci organizacji partnerskich. Jalari bierze m.in. udział w programie praktyk studenckich Erasmus, goszcząc co roku studentów z rozmaitych uczelni europejskich oraz w programach Youth in Action, współuczestnicząc w budowaniu przestrzeni wymiany kulturowej dla młodych ludzi. Ów

⁴ Np. Gazzetta del Sud od 2004 roku regularnie w sierpniu i wrześniu zamieszcza notatkę o festiwalach.

aktywny charakter parku jest jednym z najistotniejszych czynników jego rozwoju, dzięki któremu Jalari skutecznie broni się przed stereotypowym postrzeganiem muzeów jako wymarłej rupieciarni.

Zdj.13 Zwiedzające park dzieci (źródło: archiwum Jalari)

Istotną rolę w stosowności Jalari jako celu turystyki kulturowej odgrywa także stopień „zaangażowania w kulturę” turysty, który został ztypologizowany [A. Mikos von Rohrscheidt 2008] następująco: osoby, dla których głównym wyznacznikiem podróży jest pogłębianie swoich zainteresowań, posiadające dużą wiedzę na temat odwiedzanych miejsc oraz realizujące poszczególne etapy wyprawy szczegółowo, studiując odwiedzane miejsca czy oglądane artefakty, zalicza się do grupy turystów motywowanych kulturowo. Parco Museo Jalari stanowiłby dla tego typu turystów doskonałe uzupełnienie szlaku tzw. wielkiej (czyli wyznaczonej przez odkrycia archeologiczne) kultury Sycylii. Również przyjazd na jeden z festiwali byłby doskonałym rozwiązaniem.

Kolejną grupę stanowią turyści zainteresowani kulturowo, którzy uznają czynniki kulturowe za główny, ale nie jedyny i niekonieczny najistotniejszy element wyprawy. Zwykle są to osoby mające powierzchowną wiedzę na temat miejsca które chcą odwiedzić, często powoduje nimi moda. Dominuje tu zwiedzanie ilościowe nad jakościowym. Jalari wizualnie wpisuje się w atrakcyjny wizerunek śródziemnomorskiego zacisza, zapewniając jednocześnie szeroki wachlarz ofert, z których można skorzystać.

Do turystów przyciąganych kulturowo należą osoby z definicji wykraczające poza ramę turystów kulturowych, ponieważ dopiero na miejscu docelowym ulegają zainteresowaniu miejscowymi walorami kulturowymi. Ten typ turysty park zapewne zainteresuje, o ile będzie na zdeterminowany aby zboczyć z głównego szlaku.

Tak więc Parco Museo Jalari może być brany pod uwagę przy planowaniu różnorodnie wyprofilowanej tematycznie wyprawy, mieszczącej się w nurcie turystyki kulturowej, której uczestnikami mogą być także turyści o odmiennym zaangażowaniu w eksplorację kultury regionu. Doskonałym rozwiązaniem wydaje się natomiast przy planowaniu wyjazdów grupowych (np. zorganizowane wycieczki grupowe), kiedy indywidualny głos dostosowany jest do z góry ustalonej trasy.

2.3. Szanse rozwoju Parco Museo Jalari

Idealistyczne nowatorstwo, elementy kreacyjne doskonale skomponowane z oryginalną spuścizną kulturową regionu, promowanie dziedzictwa i wartości sycylijskich, czyni Jalari jednym z najważniejszych obiektów kulturowych prowincji.

W ostatnich latach znaczenie Parco Museo Jalari zostaje zauważane przez władze miasta oraz prowincji Mesyna. Skutkuje to uwzględnieniem Jalari w planie rozwoju miasta (planowana budowa napowietrznej kolei linowej – wagonikowej, która znacznie zredukuje trudności w dostępie do parku) a także jednorazowymi, pokrywającymi zaledwie kilka procent kosztów, dofinansowaniami w postaci kilkuset euro na poszczególne eventy. Park

Jalari wydaje się tym istotniejszy gdy rozpatrywany jest w kontekście Barcellony Pozzo di Gotto, miasta turystycznie raczej zaniedbanego, leżącego zaledwie kilka kilometrów od głównych szlaków turystycznych. Jest on szansą na ożywienie turystyczne okolic, polegające nie tyle na sprzedaży pakietu „kultura” naiwnemu turyście, ale na jego zaangażowaniu w życie parku, a także alternatywą dla turystyki plażowej, niezwykle popularnej w krajach śródziemnomorskich.

Zakończenie

Trudno wyobrazić sobie inicjatywę podobną do Jalari w aktualnym polskim kontekście społeczno-kulturowym. Jest to – i pozostanie zapewne przez dłuższy czas - mało prawdopodobne nie tyle z powodu niedostatków miejsc bogatych kulturowo czy przyrodniczo, ale ze względu na kolosalny wysiłek wiary w realizację projektu, który przez przeszło 30 lat podejmowali konstruktorzy parku. Należy jeszcze raz podkreślić, iż była to inicjatywa jednostek, a udostępniony publicznie park powstał zupełnie od podstaw kosztem prywatnym. W tym kontekście park Jalari jest zapewne jedyny w swoim rodzaju. Jednak już teraz liczne aspekty tworzenia oraz funkcjonowania tego obiektu mogą być interesujące dla wszystkich, którzy podjęli się zadania stworzenia nowoczesnych i oryginalnych placówek kulturalnych dla swoich miast i regionów albo stoją przed koniecznością zmiany formuły działania regionalnych muzeów.

Bibliografia:

- Capo Pelora. *Cosa, com, dove, quanto a Messina e Provincia*, 1999, Mesyna.
- Clifford J., 2000, *O kolekcjonowaniu kultury i sztuki*, [w:] *Kłopoty z kulturą. Dwudziestowieczna etnografia, literatura i sztuka*, Wyd. KR, Warszawa.
- Cyz T., 2007, *Utkana ze wspomnień „Tygodnik Powszechny”*, Kraków, nr 40, s. 10(dodatek).
- Dąbrowski D., *Kryzys muzeów. Globalizacja – recenzja*, 2010, Turystyka Kulturowa, nr 1, s. 113.
- Gaworecki W., 2003, *Turystyka*, Wyd. PWE, Warszawa.
- Iwaszkiewicz J., 2002, *Książka o Sycylii*, Wyd. Czytelnik, Warszawa.
- Krasiński Z., 1912, *Pisma t. 4*, Wyd. G. Gebethner i Wolff, Warszawa.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2008, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Wyd. GWSHM Milenium, Gniezno.
- Oryginał statusu Stowarzyszenia Jalari, 19. 07. 2000
- Pietrini M., 1998, *Dialogo con la pietre*, Wyd. Spes Editrice, Milazzo.
- Sogno e Realita – proverbi siciliani nelle botteghe etnografiche del Parco Museo Jalari*, 2006, Wyd. Arcadea, Barcellona P.G.
- Sycylijskie obsesje* (rozmowa z G. Herlingiem-Grudzińskim), 2000 "Rzeczpospolita", Warszawa, nr 54, s.D-2.
- Szynkiewicz S., *Silva ethnicum*, 1996 [w]: I. Kabzińska, S. Szynkiewicz (red.), *Konflikty etniczne: Źródła – typy – sposoby rozstrzygnięcia*, Warszawa, s. 320.
- Trevelyan H., 1981, *Goethe and the Greeks*, Wyd. Cambridge University Press, Cambridge.
- Viviparchi*, 2010, Desenzano del Garda.
- Wiszniewski M., *Podróż do Włoch, Sycylii i Malty*, 1848, Wyd. s. Olgelbranda księgarza i typografa, Warszawa.
- Zralek P., 2003, *Sycylia. Przewodnik*, Wyd. rewasz, Pruszków.

Strony internetowe

- www.agriturismo-di-sicilia.com/agriturismo/bioagriturismo-jalari (30.07.2010)
- www.pti.regione.sicilia.it - oficjalny portal regionu Sycylia (30.07.2010)
- www.provincia.messina.it - oficjalny portal prowincji Mesyna (30.07.2010)
- www.parcotalari.com - strona internetowa Jalari (30.07.2010)

Parco Museo Jalari as an object of interest of cultural tourism

Summary:

The article focuses on a private museum of a hybrid character, Parco Museo Jalari, as an example of reception and understanding of the cultural heritage of Sicily. Trinkaria, with its historical, cultural, natural and climatic background, has been a valued destination of educational and artistic trips for ages. These factors made an impact on the Sicilians' awareness, significantly influencing the ways of expressing and understanding their identity. The analysis of the park structure, of the creation history, as well as that of the exhibition and festival activity, shows the way in which it reflects the island's history and culture, the way in which it defines itself or the extent in which it caters for the needs of different cultural tourists. The starting point of the elaboration is an attempt to capture Sicilian individuality reflected in the trip accounts written by the great ones of this world as well as in the meanders of history. Next, after introducing the museum context of Jalari, the profile of the park is presented: its history, structure and activity. The summary of the article exposes the extent to which the theoretical assumptions have been fulfilled and to which they are useful for the protection and promotion of the region's culture. It also presents the value of the park's offer in the context of cultural tourism. As for the complete lack of texts in Polish describing the park, the primary aim of this article is to bring the idea, the stages of creation and the functioning of the park closer to Polish cultural, and museum, tourism researchers as well as Polish reads interested in the subject.